

Міжкультурна взаємодія в контенті медіа багатонаціонального регіону

Вивчення ролі місцевих медіа в процесі підтримки міжетнічної злагоди й толерантності в місті Мелітополі як еталонному полікультурному середовищі спричинене актуальністю всебічного дослідження феномену комунікації в контексті соціокультурної реальності нашого часу та полілогу культур. За результатами контент-аналізу повідомлень місцевих ЗМІ (газета «Мелітопольські відомості» й Телерадіокомпанія «МТВ-плюс») зроблено висновки про те, що суспільний розвиток регіону значною мірою визначається рівнем розвитку міжетнічного спілкування та, отже, залежить від соціально-правової складової частини функціонування засобів масової інформації. Місцеві ЗМІ, зазвичай, подають лише позитивну інформацію щодо етнічних питань; вона має низький рівень, та все ж сприяє підтримці міжнаціональних стосунків.

Ключові слова: етнічність, міжкультурна взаємодія, толерантність, медіа (ЗМІ), повідомлення.

Постановка наукової проблеми та її значення. Відомо, що в контексті глибинної суперечності сучасної цивілізації, суперечності між процесами глобалізації й інтеграції суспільних процесів, з одного боку, і прагненням до збереження культурної ідентичності, етноконфесійної цілісності, індивідуалізації особистісного початку, парадигма гармонійного світу виявилася дуже відірваною від реальності, щоб бути орієнтиром у сучасному світі.

Глобальні процеси неминуче стикаються з процесами пожвавлення етнічної, локальної й загальногромадянської (національної) самосвідомості, що приводить до посилення протистояння етнонаціональних еліт за території, природні та людські ресурси. У багатьох країнах, особливо європейських, розширюється коло друкарських видань, що проповідують націонал-екстремістські ідеї, допускаючи заклики до розпалювання міжнаціональної й міжрелігійної ворожнечі. У багатьох регіонах ростуть націонал-екстремістські рухи, виникають численні групи скінхедів та інших «поборників» етнорасової чистоти, розповсюджуються етнічні стереотипи, ксенофобія та націоналізм стають ідеологією певної частини населення планети. На цьому фоні помітно збільшується й число етнічно мотивованих злочинів, посилюється напруженість у міжетнічних відносинах.

Зміни, що відбуваються в сучасному соціальному просторі, мають істотний вплив на зміст і спрямованість комунікативних процесів. За справедливим зауваженням Д. Іванова, дія суспільних змін та нові інформаційні технології «пов'язані не стільки з можливостями накопичення й переробки інформації, яка стрімко поширюється, як це уявлялося раніше, скільки з новими формами комунікації» [1, 9].

Очікувані результати ліберально-демократичних перетворень у своєму реальному здійсненні стикаються з розв'язанням низки проблем, безпосередньо пов'язаних із необхідністю дослідження перспектив людини, духовно-етичних засад і психологічних можливостей адаптації до нових умов. Серед безлічі подібних проблем слід виокремити насамперед такі: 1) структурно-функціональні зміни комунікативного простору сучасної цивілізації як системи; 2) руйнування в результаті глобального поширення нових інформаційних технологій (телебачення, Інтернет й ін.) традиційних механізмів трансляції соціального досвіду та болісний пошук нових комунікативних форм адаптації людини до сучасних цивілізаційних умов його буття; зміна ціннісних орієнтацій і мотивації поведінки людини, у контексті сучасних економічних, політичних та соціокультурних процесів.

Дуальність свідомості на ранніх стадіях суспільного розвитку, з одного боку, породжувалася вузькістю комунікаційних зв'язків і закритістю комунікаційного простору родових общин, способу життя в племені. З іншого боку, ця ж здатність свідомості сприяла стабілізації суспільних зв'язків усередині соціумів, сприяла формуванню соціальних механізмів соціокультурної спадковості, закріплення й відтворення соціального досвіду в поколіннях.

Єдиний інформаційно-комунікативний простір сучасного світу створюється такими завоюваннями цивілізації, як глобальна система Internet, засоби зв'язку та пересування величезних мас людей повинні, здавалося б, за багатьма об'єктивним ознакам підсилювати природне прагнення людей до об'єднання, гармонізації людських відносин, вироблення нових підходів до розв'язання соціальних й економічних проблем, що стоять перед людством та окремими соціальними системами. Насправді ж,

поліполярність сучасного світопорядку «вивернула» нові проблеми, орієнтовані, передусім, на культурно-комунікативну сферу соціальної реальності. Ідеї діалогу культур, етноконфесійного консенсусу, толерантності виникли у відповідь на чітко позначений запит у необхідності «зняття» протистояння держав, політик, релігій, культур і всього того різноманіття суперечностей, присутніх у людському співтоваристві як на сьогодні, так і впродовж тисячоліть.

Аналіз цієї проблеми. Разом із тенденціями пошуку шляхів установлення діалогу культур, досягнення консенсусу, формування толерантної свідомості й інших комунікативних форм досягнення хоча б відносного взаєморозуміння, згоди, терпимості в сприйнятті «іншого» абсолютно виразно позначився й такий напрям у розвитку суспільних процесів, як пошук систематизації та закріплення в комунікативних формах культурної ідентифікації. У цьому контексті з особливою актуальністю вимальовувалась ідея Е. Сепіра та Б. Уорфа про лінгвістичну обумовленість деяких рис культури [4], а також та увага до проблем лінгвістики, яка наголошується останнім часом у ракурсі досліджень комунікативної ситуації постіндустріальної цивілізації [5]. У світлі вищезазначеного розв'язання проблеми найтісніше пов'язано з дослідженням специфічних особливостей сучасної комунікативної ситуації й комунікативних процесів, що формуються під впливом визначальних умов інформаційного суспільства, а також змін мотивації та форм поведінки людей.

Формована в умовах «мозаїчної культури» особистість відрізняється фрагментарністю духовного світу, нестійкими емоційними реакціями, короткостроковими комунікаційними зв'язками. Саме за короткостроковості спілкування й нестійкості соціальних зв'язків, що характеризують життєвий світ сучасної людини, Гербнер і Брус-Бріггз критикує концепцію «глобального села» [6]. Село як соціальна організація, за їхнім справедливим зауваженням, будується за принципом тісних споріднених і стійких сусідських зв'язків, що визначають комунікативний простір та духовні установки людей. Не «глобальне село» з її стійкою внутрішньо несуперечливою комунікативною ситуацією, а «глобальний метраполіс» є образом соціальної дійсності, яка породжується «мозаїчною культурою» й виражає конфлікт вимушено пов'язаних між собою умовами способу життя людей.

«Вимушене спілкування», що більшість часу сучасної людини, спричиняє руйнівну дію на людину, передусім тому, що система особистих ціннісних установок мого «Я» не збігається з множиною подібних систем «Інших». І за відсутності ланок, механізмів зв'язку між людьми в умовах глобалізації, де «чужого», «іншого» значно більше, ніж «свого» ідентичного «собі», накопичується синдром втоми, агресивної невизначеності, відчуження, незадоволеність життєвими можливостями й ін. У пошуках «себе» в умовах все більшої атомізації особистості та занурення у віртуальний світ, створюваний комп'ютерною технікою штучної реальності, людина все менше орієнтується на «іншого».

Переворот у свідомості сучасної людини відбувся в дуже короткий термін, що за часом збігається з переходом у нове століття, нове тисячоліття. Прокинувшись одного разу, ми всі зрозуміли, що стали «іншими». Але, найскладніше в цьому процесі, те, що стався розрив поколінь. І це не тільки комп'ютеризація, що вплинула на світосприймання сучасної людини. Відбувається зміна інформаційного поля під впливом глобальної інформаційної системи. Якщо простежити за комплексом соціальних домінант, на які орієнтується західний світ у нових умовах, то можна було б виділити такі сфери суспільного життя:

1. Комунікативна сфера, у якій пріоритети віддаються ЗМІ, удосконалення діяльності яких здійснюється через зміцнення законодавчої бази, підвищення моральної відповідальності й професіоналізму журналістів. Особлива увага приділяється службам зв'язку з громадськістю, які забезпечують розуміння між взаємодіючими суб'єктами соціальних процесів, сприяють установленню соціальної стабільності та гармонізації стосунків між людьми.

2. Сфера сімейно-побутових стосунків, що підтримують престиж сім'ї через ЗМІ, за допомогою урядових, регіональних і муніципальних каналів, діяльність релігійних організацій.

3. Сфера мовної культури, спрямована на регламентацію комунікаційних процесів, на розв'язання проблем міжкультурної комунікації [3].

Спираючись на сучасні дослідження в теорії комунікації, філософії й соціології комунікації, теорії масової комунікації, слід, виділити такі особливості розвитку комунікаційних процесів в умовах становлення нових цивілізаційних стосунків.

По-перше, суперечності постіндустріальної цивілізації стали причиною формування абсолютно нового типу комунікативної взаємодії, що забезпечується величезною кількістю комунікативних засобів і посередників.

По-друге, інформаційна революція другої половини ХХ ст. викликала до життя не тільки збільшення частки ЗМІ, Інтернету, стільникового й супутникового зв'язку в забезпеченні інформаційно-комунікативної взаємодії між людьми, але й змінила їхній спосіб життя, соціальні механізми, що забезпечують функціонування комунікативного простору населення планети.

По-третє, розвиток засобів масової інформації, що розкриває широкі можливості дії на масову свідомість, уключає країни світу в неминучу глобалізацію інформаційних процесів. Інтеграція світової культури стала чинником сучасного соціокультурного процесу завдяки доступності ЗМІ найширшими верствами населення. Інформаційне суспільство як якісна характеристика постіндустріальної цивілізації неймовірно розширило межі можливостей вибору форм поведінки людей. Безмежний вибір можливостей задоволення найрізноманітніших потреб, невичерпні, доступні всім джерела розваг стали причиною поглиблення такого явища, як аномія.

По-четверте, доступність практично будь-якої інформації найширшим верствам населення сприяє формуванню в самосвідомості людини свого власного образу, порівняного в можливостях з усіма. Це відчуття причетності й вирівнювання в психологічному сприйнятті свого «Я» з «Іншим», з одного боку, підсилює індивідуалістичні тенденції в становленні особових якостей сучасної людини, а, з іншою, – інтегрує його в масу собі подібних, створює психологічну базу міфологізації власного іміджу, а також формування ілюзорного світу абсолютної рівності [5].

По-п'яте, однією з провідних ознак нового суспільства є швидкоплинність, фрагментарність, що відзначаються, насамперед, у сфері міжособистісних комунікацій, а також у сфері споживання й послуг. Але саме ці сфери мають найбільший вплив на сучасну людину. Сучасне комунікативне поле характеризується високою мобільністю не тільки людини, але й соціальних систем та інститутів, скороченням часу, що відводиться на міжособистісне спілкування, появою нових інформаційно-комунікативних технологій, які сприяють скороченню часу зв'язків між людьми. Принцип різноманітності увірвався в споріднені, сімейні, дружні стосунки, додаючи їм модульного характеру, коли кожен учасник комунікативної ситуації взаємозамінний, оскільки все більш утрачає свою функціональну й особову неповторність, стаючи усередненою людиною маси [5].

Ці та багато інших особливостей нових цивілізаційних стосунків прямо й побічно впливають на сучасні комунікативні процеси, позначаючи проблему необхідності всебічного дослідження феномену комунікації в контексті соціокультурної реальності нашого часу та полілогу культур. Аналіз розглянутих концепційних положень є також складовою частиною основного теоретичного матеріалу цього дослідження, тоді як у наступній частині статті розглянемо власне емпіричні результати. Відповідно, **мета статті** – дослідження участі сучасних медіа у формуванні та підтримці міжкультурної комунікації й взаємодії на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Говорячи про глобальне поле розгортання комунікативної взаємодії, слід пам'ятати про відповідні фрагменти, із яких воно складається. Це безпосередньо стосується багатонаціональних регіонів, у межах яких міжкультурна комунікація набуває особливого значення. Одним із них, що історично склався як полікультурний та як простір широкої міжетнічної взаємодії, є Запорізьке Приазов'я [2].

У якості об'єктів дослідження обрано медіа-продукти м. Мелітополя, а саме: телевізійний канал (телерадіокомпанія «МТВ-плюс») та місцеве періодичне видання (газета «Мелітопольські Відомості» (МВ)).

Контент-дослідження зорієнтоване на виявлення повідомлень у місцевих ЗМІ, спрямованих на висвітлення тематики етнічності (події життя, історія, проблеми окремих етнічних груп міста) і толерантності (проблеми міжетнічної взаємодії та події, спрямовані на підвищення рівня толерантності в міжнаціональних стосунках). Критичним терміном публікації обрано останні п'ять років (2007–2012).

Також ці дані доповнено відомостями анкетного опитування, проведеного лабораторією соціологічних досліджень Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького в травні місяці 2012 р. Вибірка дослідження неповторна, районована (сільські ради Мелітопольського району й райони міста Мелітополя), квотна (стать, вік, сімейний стан і сфера зайнятості) та за обсягом містить 600 респондентів.

Дані анкетного опитування свідчать, що на сьогодні основним джерелом, що формує інформаційний простір регіону, є телебачення. 66,9 % мешканців міста надають перевагу саме цьому медіа-

каналу. Слухають радіо 15,2 %, а читають пресові видання 10,8 %. Але, слід зауважити, що преса, порівняно з телебаченням і радіо, виступає більш інтелектуальним джерелом інформації, оскільки потребує від читача зосередження та аналітичних зусиль, на що вказали 58,1 % опитаних.

Саме тому для отримання соціально-політичної, наукової й фінансово-економічної інформації значна кількість споживачів медіа-продукції на рівні з радіо обирають і пресу. Але радіо для більшості слухачів (36,2 %) є короткочасним та розважальним джерелом інформації, оскільки воничують його в громадському транспорті (автомобілі) й переважно слухають музику (52,5 %).

Це передбачає, що, відповідно до проблеми нашого дослідження, саме телебачення та преса є тими джерелами поширення інформації, які спроможні довгостроково й змістовно впливати на свідомість аудиторії та формувати толерантнісний простір. Це підтверджують відповідні рівні довіри до місцевих медіа-каналів – довіра до телебачення становить у середньому (*M*) 3,62, а до преси – 3,11, при максимальному показнику 4,0, хоча в цілому повністю довіряють інформації, яка поширюється через місцеві ЗМІ, лише 18,4 % мешканців.

Саме тому, якщо через місцеві медіа буде поширено інформацію негативного характеру стосовно груп, яких респонденти сприймають як «наші» чи «свої», більшість із них гостро не сприйматимуть її. 27,3 % – поділяться своїм обуренням з сім'єю, родичами, 19,8 % – скоріше за все не звернуть уваги на подібні повідомлення, 16,0 % – ознайомляться з цією інформацією, але залишаться байдужими до неї.

Обуряться, але залишають усе в собі 10,5 %. Лише 5,5 % винесуть своє обурення назовні – обговорюватимуть таке повідомлення з колегами по роботі. Причому результати дослідження демонструють, що таке ставлення до можливих негативних повідомлень у ЗМІ розділяється загальною більшістю представників усіх етнічних груп міста.

Тобто повідомлення в ЗМІ, негативно спрямовані стосовно етнокультурних груп міста й регіону, не матимуть якогось відчутного резонансу та тим самим не спроможні порушити безконфліктну традицію, що склалася на досліджуваній території.

Але, якщо припустити, що в місті може скластися проблемна ситуація у сфері міжетнічної взаємодії, то, найімовірніше, факторами впливу на поведінку членів міської громади, відповідно до неї, будуть, по-перше, особистісні погляди, відчуття й інтуїція членів громади, по-друге – поради родичів, близьких, а по-третє – думка відомих журналістів і коментарів. Саме це й доводить припущення про те, що ЗМІ відіграють достатньо важливу роль у підтримці безконфліктної ситуації в місті.

Реальне ж ставлення місцевих медіа до проблеми міжетнічної взаємодії в місті, ураховуючи його багатонаціональний склад, можна визначити як пасивне й дещо байдуже, що підтверджують результати контент-аналізу.

Так, із 2007 по 2012 рр. через обрані для дослідження медіа (телеканал «МТВ-плюс» і газету «МВ») поширено 144 повідомлення, у яких трапляються поняття «толерантність», «національність» або висвітлюється події в житті окремих етнічних груп. У середньому це складає два повідомлення на місяць, проте ці повідомлення є несистематичними й розпорошеними в часі, адже з'являються здебільшого в період із жовтня по квітень.

Зміст повідомлень також достатньо однобічний. Повідомлення частіш за все носять новинний, короткозмістовний характер, висвітлюючи заходи, які проводить асоціація Ради національно-культурних товариств або інші громадські організації міста, та розповідаючи про події в житті окремих етнокультурних груп.

Місцеві журналісти вдаються здебільшого до висвітлення подій, які стосуються окремих національно-культурних товариств міста, і набагато менше уваги приділяють подіям загальноміського характеру.

При цьому, слід зазначити, що культурне життя одних національно-культурних товариств потрапляє в контексти повідомлень набагато частіше, ніж інших. Так, газета «МВ» за термін спостереження опублікувала 43 повідомлення, присвячені єврейській громаді, і лише по 14 – болгарам і караїмам, дев'ять – кримським татарам, п'ять – вірменам, три – грекам, по одному – полякам і росіянам. Телерадіокомпанія «МТВ-плюс» за час спостереження присвятила шість повідомлень кримсько-татарському етносу, чотири – єврейській громаді, три – болгарам, два – вірменам, одне – грекам й одне – караїмам. Такий розподіл, можливо, обумовлюється відповідним рівнем активності національно-

культурних товариств указаних етнічних громад, які діють у місті, та масовістю тих заходів, які вони організовують у межах своєї культурної й історичної традиції та виносять на загальноміський рівень. У цьому випадку слід зазначити, що стосовно тих етнічних груп, які не часто потрапляють в ефір або на сторінки газет, приходять повідомлення, які торкаються лише сумних подій їхнього життя й історії (Голокост, депортація тощо), і порівняно мало повідомлень, присвячених позитивній популяризації їхньої культури.

Відрадний той факт, що в контекстах повідомлень не трапляється інформація інтолерантного або зневажливого характеру до етнічних культур міста. Підтвердження цього – відповіді респондентів на питання анкетного опитування. Так, лише 5,2 % респондентів вважають, що стикалися з негативними повідомленнями щодо їхньої етнічної групи. Також 5,2 % – стикалися з повідомленнями негативного характеру стосовно інших етнічних груп. Але поставлене питання-фільтр, – де саме вони стикалися з подібними повідомленнями, – показує, що жоден з опитаних не може точно вказати медіа-канал, передачу або статтю як джерело негативної інформації.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Нині стає все більш очевидним, що розвиток спільноти регіону значною мірою визначається рівнем розвитку міжгрупового, міжетнічного спілкування й, отже, залежить від соціально-правової складової функціонування засобів масової інформації. Місцеві ЗМІ, усвідомлюючи специфіку простору свого розповсюдження, не проводять інформацію, яка б загострювала міжетнічні відносини. Навпаки, інформація щодо етнічних питань подається, зазвичай, лише в позитивному ракурсі; і хоча вона має низький рівень, та все ж сприяє підтримці міжнаціональних стосунків, що підтвердилося даними досліджень.

Слід відзначити, що мультикультуралізм є реальністю сучасного життя, котре характеризується зростанням соціальної динаміки та імперативною необхідністю інтеграції конструктивних ідей, концепцій, теорій, які б сприяли культурному діалогу й полілогу. Тому й збереження міжнаціонального миру та злагоди багато в чому обумовлене збереженням стабільного рівня толерантності до національних спільнот у більшості населення, незважаючи на погіршення економічного стану країни й політичну напруженість у суспільстві. І саме ЗМІ як фактор значного впливу на масову свідомість повинні взяти на себе роль підтримувачів того безконфліктного простору, що формувався в регіоні протягом багатьох століть.

Джерела та література

1. Иванов Д. В. Информационное общество: фантом постиндустриальной эры [Электронный ресурс] / Д. В. Иванов. – Режим доступа : http://lib.ru/POLITOLOG/ivanov_d_v.txt_with-big-pictures.html#4.
2. Крилов М. В. Основні тенденції та особливості етноісторичного розвитку Запорізького Приазов'я / М. В. Крилов, О. С. Арабаджі // Етносоціальне буття народів Запорізького Приазов'я в геокультурному контексті : монографія [за заг. ред. І. П. Аносова, Л. В. Афанасьєвої, М. В. Крилова, М. В. Пригаро] – Запоріжжя : Обл. держ. адмін. ; Мелітополь : МДПУ ; Сімферополь : Таврія, 2005 – С. 45–57.
3. Савруцкая Е. П. Феномен коммуникации в современном мире / Е. П. Савруцкая // Актуальные проблемы теории коммуникации : сб. науч. тр. – СПб. : Изд-во СПбГПУ, 2004. – С. 75–85.
4. Уорф Б. Отношение норм поведения и мышления к языку / Б. Уорф // Языки как образ мира. – М. : ООО «Изд-во АСТ»; СПб. : Terra Fantastica, 2003. – С. 157–201.
5. Хабермас Ю. Еще один выход из философии субъекта: коммуникативный разум против разума субъект-центрированного / Ю. Хабермас // Философский дискурс о модерне. – М.: Весь мир, 2003. – С. 305–336.
6. Gerbner G. Living with Television: The Dynamics of the Cultivation Process in Perspectives on Media Effects / G. Gerbner, L. Cross, M. Morgan, N. Signorielly / Jennings Bryant and Dolf Zillmann (eds.). – N. J., 1986. – P. 17–40.

Орлов Андрей. Межкультурное взаимодействие в контенте медиа многонационального региона. С учётом особенностей развития коммуникационных процессов в условиях становления новых цивилизационных отношений актуальным становится вопрос о необходимости всестороннего исследования феномена коммуникации в контексте социокультурной реальности нашего времени и полилога культур. Особое значение феномен приобретает в многонациональных регионах, одним из которых является Запорожское Приазовье. Данное исследование направлено на изучение роли местных СМИ в процессе поддержания межэтнического согласия и толерантности в городе Мелітополь как эталонной поликультурной среде. По результатам контент-анализа сообщений местных СМИ (газета «Мелітопольские ведомости» и телерадиокомпания «МТВ-плюс») сделаны выводы о том, что общественное развитие региона в значительной степени определяется уровнем

развития межгруппового, межэтнического общения и, следовательно, зависит от социально-правовой составляющей функционирования средств массовой информации. Местные СМИ, осознавая специфику пространства, подают информацию этнического характера, как правило, только в положительном ракурсе и, хотя она имеет низкий уровень, все же способствует поддержанию межнациональных отношений.

Ключевые слова: этничность, межкультурное взаимодействие, толерантность, медиа (СМИ), сообщение.

Orlov Andriy. The Intercultural Interaction Content of Media in Multi-Ethnic Region. The necessity of comprehensive study of the phenomenon of communication in the context of socio-cultural reality of our time and polylogue cultures becomes important in light of peculiarities of the development of communication processes under the condition of the formation of new civilizational relations. The intercultural communication is of special importance in multinational regions, one of which is Zaporizhia Priazovye. This study is aimed to explore the role of local media in the process of maintaining ethnic harmony and tolerance in Melitopol as a reference multicultural environment. Conclusion is made on the basis of content analysis of local media reports (newspaper «Melitopol's'ki vedomosti» and TV channel «MTV-plus»). It shows that the social development of the region is largely determined by the development level of inter-group and inter-ethnic communication and, therefore, it depends on the socio-legal functioning component of the media. Local media, realizing the specific area of their distribution, does not release information that could aggravate inter-ethnic relations. Moreover, information about ethnic subjects is usually given only in a positive manner. It is low-leveled but still promotes to regulate international relations.

Key words: ethnicity, intercultural co-operation, tolerance, mass-media, report.

УДК 316.74:37

Дмитро Хуткий

Освіта на магістерських програмах НаУКМА: думки студентів магістеріуму

Для реформування освіти на магістерському рівні важливо враховувати думки студентів. Тому автор ставить за мету виявити думки студентів магістеріуму останніх років навчання щодо освіти на МП НаУКМА. Дослідження ґрунтується на емпіричних даних трьох репрезентативних опитувань 2005–2007 рр. З'ясовано, що більшість студентів повністю або майже задоволені викладанням (73,6 %), навчанням (74,5 %), наукою (66,6 %) та освітою в цілому (75 %), але їхні погляди залежать від ціннісних орієнтацій і соціальних профілів.

Ключові слова: освіта, викладання, навчання, наука, студенти.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сьогодні магістерські програми (далі – МП) Національного університету «Києво-Могилянська академія» (далі – НаУКМА) активно розвиваються, однак вони мають і деякі труднощі. Їх вивчення стало особливо **актуальним** після реформування магістеріуму як цілісної структури в окремі магістерські програми. Розв'язання проблемних питань передбачає політику, яка має спиратися на наукове знання стану освіти на відповідних програмах. Отже, **наукова проблема** полягає в суперечності між потребою в знанні про освіту на магістерських програмах НаУКМА та відсутністю його.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Варто відзначити, що, за висновком Л. Малиш, «в Україні відчувається брак даних, які б дозволяли з упевненістю визначити специфіку тих процесів, які відбуваються в освітній галузі» [4, 26]. Оскільки комплексних емпіричних досліджень освітнього процесу на мікрорівні не знайдено, можна навести деякі узагальнення щодо української освіти загалом. Зокрема, в Україні розподіл студентів за напрямками підготовки доволі нерівномірний, відбувається креденційна інфляція, усе більше людей прагнуть до отримання освіти більш високого рівня [4, 33]. Відомо, що опитування студентів щодо якості викладання проводяться, принаймні, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Львівському національному університеті імені Івана Франка, Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки. Але, незважаючи на це, існує мало опублікованих і доступних емпіричних досліджень думок студентів щодо освіти, особливо студентів магістеріуму. Наприклад, в інституті соціальних наук (ІСН) тоді ще – Волинського